

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Diplomová práce

Právní postavení rodiče dítěte při jeho osvojení

Vypracovala: Jana Pechová

Vedoucí diplomové práce: Doc. JUDr. Senta Radvanová, CSc.

2006

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně pouze za odborného vedení vedoucí diplomové práce.

Dále prohlašuji, že veškeré podklady, ze kterých jsem čerpala jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Praze dne15. září 2006.....

.....*Puchová Jana*.....

Poděkování:

Ráda bych touto cestou vyjádřila svůj dík paní Doc. JUDr. Sentě Radvanové, CSc. za její cenné připomínky, trpělivost a ochotu při vedení mé diplomové práce.

Obsah

0	Úvod	6
1.	Rodina	7
1.1.	Rodina a společnost	7
1.2.	Funkce rodiny	9
2.	Práva a povinnosti rodičů	11
2.1.	Přehled	12
3.	Osvojení	14
3.1.	Historie	14
3.1.1.	Zákon č. 56/1928 Sb., o osvojení	14
3.1.2.	Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném.....	15
3.2.	Osiřeni.....	16
3.3.	Podmínky osvojení	16
3.3.1.	Nezletilost, prospěch	16
3.3.2.	Osvojitel	17
3.3.3.	Věkový rozdíl mezi osvojencem a osvojitelem	18
3.4.	Typy osvojení	19
3.4.1.	Osvojení individuální, společné	19
4.2.	Zrušitelné a nezrušitelné osvojení	20
3.5.	Nepravé osvojení	20
3.6.	Podmínky jen nezrušitelného osvojení	21
4.	Právní postavení rodiče dítěte při jeho osvojení	22
4.1.	Souhlas rodiče	22
4.1.1.	Udělení přímého souhlasu	23
4.1.2.	Odvolání přímého souhlasu	24
4.2.	Blanketový souhlas	24
4.2.1.	Udělení blanketového souhlasu	24
4.2.2.	Nezletilý rodič	25
4.2.3.	Odvolání souhlasu	26
4.3.	Poručník	26
4.4.	Kvalifikovaný nezájem rodiče o dítě	27
4.5.	Žádný zájem	28
4.6.	Incidenční řízení	29
4.7.	Určení otcovství	30
4.8.	Předadopční péče	30
4.8.1.	Svěření do péče rodičem	31
4.8.2.	Orgán sociálně – právní ochrany	32
4.9.	Řízení o osvojení	32
4.10.	Právní následky osvojení	33
4.12.	Statistický přehled	36
5.	Evropská úmluva o osvojení	38
6.	Odložené děti	39
6.1.	Historie	39
6.2.	Baby – schránky	40
6.2.1.	Odpůrci	40
6.2.2.	Zastánci	41
7.	Matky, které se svého dítěte vzdávají	43
8.	Závěr	45
9.	Seznam použitých zdrojů.....	47

Seznam použitých zkratk

- LZPS** - usnesení předsednictva ČNR č.2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku ČR , ve znění pozdějších předpisů
- ObčZ** - zákon č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů
- OSŘ** - zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- Ústava** - ústavní zákon č. 1/1993 sb., Ústava České republiky
- ZOR** - zákon č. 94/1963 Sb., o právu rodinném

Úvod

V současné době se velice často hovoří o náhradní rodinné péči. Velký počet dětí u nás vyrůstá v ústavní péči (až 1% dětí), ačkoli splňují všechny podmínky proto, aby mohly žít v pěstounské rodině nebo být osvojeni. Osvojení je považováno za nejlepší formu náhradní rodinné péče. K tomu, aby dítě mohlo být osvojeno, je nutné splnit podmínky dané zákonem.

Velkou úlohu v životě dítěte mají rodiče. Na rodičích záleží budoucnost jejich potomků. Jsou rodiče, kteří ačkoliv se o své dítě nemohou nebo nechtějí starat, stále myslí na jeho prospěch a využívají možností, jak dítěti zajistit lepší budoucnost. Pak se mezi námi vyskytují i rodiče, kteří se o své děti nestarají a nezáleží jim na nich, popřípadě svůj zájem pouze předstírají.

V této diplomové práci se budu zamýšlet nad rodinou a její funkcí, neboť je jednou z nejdůležitějších součástí našeho života a ovlivňuje vývoj každého člověka po všech stránkách.

Dále zde uvedu stručný přehled práv a povinností rodičů. Následně se budu věnovat jednomu z institutů náhradní rodinné péče – tj. osvojení dítěte a právnímu postavení rodiče dítěte při jeho osvojení. Jedná se o téma choulostivé, neboť ne vždy je společnost nakloněna rodiči, jehož dítě má být osvojeno.

Zaměřím se také na Evropskou úmluvu o osvojení a její jednotlivá ustanovení, která souvisejí s právním postavením rodiče dítěte při jeho osvojení.

V předposlední části bych se ráda pozastavila nad soustavně diskutovaným problémem, jež jsou baby – schránky.

V poslední části své práce se budu zamýšlet nad matkami, které se svého dítěte vzdávají, z jakých sociálních vrstev pocházejí a jaké důvody je k tomu vedou.

1. Rodina

Člověk již od nepaměti nežije sám, ale sdružuje se a žije společně s jinými. Rodina je první sociální skupinou, které se člověk stává členem.¹ Ačkoliv si to neuvědomujeme, rodina je jednou z nejdůležitějších součástí našeho života.

1.1 Rodina a společnost

Existuje bezpočet definic, které se snaží vysvětlit a vystihnout tento pojem. Rodina je původní a nejdůležitější sociální skupinou a institucí, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou.² Ze sociologického hlediska je rodina malá skupina, která vykazuje tzv. primární znaky, jako jsou kontakt tváří v tvář, vztahy vzájemné důvěry a intimity, ve kterých se člověk angažuje celou svou osobností a díky tomu je její existence stabilní a dlouhodobá, přestože členství v ní může být dobrovolné.³

O rodině můžeme mluvit až tehdy, kdy se muži a ženě, kteří spolu žijí, narodí dítě. Rodinu tedy automaticky tvoří lidé, toho, či onoho pohlaví, kteří spolu pouze žijí v jednom bytě anebo kteří spolu pouze vedou společnou domácnost. Rodinu tak tvoří ani manželské bezdětné páry, tvoří ji ani bezdětné páry žijící spolu ve volném svazku anebo páry žijící spolu mimo své anebo svá manželství. Rodinu tak tvoří ani páry homosexuální.⁴

Tato instituce prošla určitými změnami v rámci historického vývoje

Na počátku vývoje byla s největší pravděpodobností rodina skupinová, polygamická. Další vývojovou etapou je rodina matriarchální a následně rodina patriarchální. Konečným vývojovým stádiem je rodina monogamická, tedy trvalé spojení jednoho muže a jedné ženy.

¹ David, R.: Práva dítěte. Olomouc 1999, s.113

² Všeobecná encyklopedie Diderot, 1997

³ David, R.: Práva dítěte. Olomouc 1999, s. 113

⁴ Veselá, R.: Rodina a rodinné právo historie, současnost a perspektivy. Eurolex Bohemia Praha 2003, s.11

Postupně se z velké rodiny, ve které společně žilo několik generací, vytvořila dnešní rodina malého typu, dvougenerační, tvořená rodiči a dětmi. Je mnohem častější i výskyt rodin, ve které chybí jeden z rodičů. Neúplná rodina počíná být běžnou a nepřekvapující záležitostí. Vztahy uvnitř se také změnily. Již není samozřejmostí, že se dospělé děti starají o své staré a popřípadě nemocné rodiče. Vztahy mezi příbuznými nejsou již tak pevně semknuty.

V průběhu dějin došlo v postavení jednotlivých členů této sociální skupiny k postupným úpravám.

Nejstarší formou rodiny v době římského práva je rodina patriarchální, kde v čele rodiny stojí muž. Muž má rozsáhlou pravomoc nad ženou i nad svými dětmi. Tuto pravomoc vykonává i nad ostatními členy rodiny jako jsou např. manželky jeho synů, či otroci. Stará římská rodina není jenom jednota osob, ale jednota osob i majetku a nad obojím vládne svrchovaně pater familias.⁵

Období feudalismu je ovlivněno křesťanstvím a normami kanonického práva.

Další důležitou etapou je doba osvícenství a následné další století, které je zasaženo naukou o právu přirozeném. Tímto je ovlivněn i rakouský občanský zákoník z roku 1811. Základem právního vztahu mezi rodiči a manželskými dětmi byla rodičovská moc, která náležela oběma rodičům. Obsahem této moci byla především výchova, péče o dítě a vyživovací povinnost. Otec měl ještě další práva, která náležela pouze jemu, tzv. moc otcovskou, tedy právo otce rozhodovat ve sporných otázkách, které se týkají výchovy dětí. Právní postavení nemanželských dětí bylo upraveno samostatně.

Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném z roku 1949 odstranil rozdíly mezi dětmi manželskými a nemanželskými, zrovnoprávnil postavení žen a mužů.

Již počátkem 19. stol. se počíná klást důraz na právní ochranu dětí. Dochází k postupným změnám v chápání postavení dítěte v rodině a společnosti.

Právě právo mělo a má významný vliv na utváření rodiny, její změny a chování jednotlivých členů. Právní úprava může ovlivnit vývoj společnosti, vytvořit vhodné podmínky pro zdravý rozvoj rodiny a vztahů mezi jednotlivými členy této sociální skupiny.

⁵ Kincl, J. - Urfus, V. - Skřejpek, M.: Římské právo. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1995, s.132

1.2. Funkce rodiny

Rodina má řadu nezastupitelných funkcí. Tyto funkce plní vůči svým členům a tímto zároveň i vůči celé společnosti.

Mezi ty nejdůležitější patří funkce biologicko-reprodukční. Rodina zajišťuje trvání společnosti, ve smyslu rozmnožení obyvatelstva. Rodičovství je jednou ze základních potřeb člověka. V současné společnosti převládá plánované rodičovství. Dochází k poklesu porodnosti, posouvá se věk, ve kterém mladí lidé plánují založení rodiny. Důvodů, proč tomu tak je, je zřejmě několik. Jedním z nich jsou nepříznivé ekonomické podmínky, nárůst životních nákladů a potřeb. Dnešním trendem je malá rodina s jedním, nejvýše však s dvěma dětmi.

Další významnou úlohou rodiny je její výchovná a socializační funkce. Člověk se v procesu socializace začleňuje do společnosti, osvojuje si základní pravidla života ve společnosti, získává nové poznatky a vědomosti. Dítě je od útlého dětství ovlivňováno svými rodiči, kteří mu předávají tradiční kulturní vzorce chování. Rodina formuje osobnost člověka. Je důležité, aby rodiče dbali na to, že dítěti budou předány jen ty vzorce chování, které společnost respektuje a uznává za správné. Je dokázáno, že se dítě v budoucnu, až založí svoji rodinu, bude chovat obdobně jako jeho rodiče. Dochází zde k přenášení modelu rodiny a vzorců chování.

V minulosti se starala o vzdělávání a výchovu dětí hlavně rodina, patrné to bylo u rodin z vyšších kruhů, zámožných rodin. Dnes úlohu vzdělávání převzala z větší míry společnost.

Na výchově se podílí kromě rodiny i další instituce – škola, výchovná zařízení, kulturní zařízení. Rodina i tyto instituce by měly výchovu provádět v zájemné symbióze. Společnost nemůže v této funkci nahradit rodinu, pouze ji může v tomto směru pomáhat. Výchova je jednou z nejdůležitějších úloh rodiny a společnosti, která nesmí být opomíjena, ba právě naopak, je nutné se zaměřit na výchovu dětí a jejich vzdělávání.

Kulturní a hodnotová funkce také patří k neméně významným rolím. Díky ní se z generace na generaci přenášejí nejen kulturní symboly a tradice, ale rovněž samozřejmé věci jako je jazyk nebo ctnosti, jako je moudrost, pravdomluvnost, úcta k rodičům, druhým lidem i sobě, pracovitost, spravedlnost. Jinými slovy rodina zabezpečuje kulturní kontinuitu společnosti.⁶

Rodina vždy také plnila funkci ekonomickou. Rodiče materiálně své děti zabezpečují, šatí a živí je. Nesou náklady na jejich vzdělání, koníčky a záliby. Zaopatřují i další členy rodiny.

Společnost se má o tuto sociální skupinu zajímat, rodičům pomáhat, aby s její pomocí dostáli svým povinnostem.

Společnost a rodina jsou vzájemně spjaty. Rodina je tedy produktem i zrcadlem společnosti, adaptuje se na společenské změny, ale současně spoluvytváří společnost, stimuluje, komplikuje nebo dokonce brzdí její rozvoj. Všechny zásadní problémy současné rodiny se promítají do celospolečenských souvislostí a zároveň celospolečenské problémy se přímo či nepřímo dotýkají života rodiny.⁷ Všechny historické pokusy nahradit rodinu něčím jiným vždy ztroskotaly.⁸

Už nejstarší etické a morálně normativní eposy poukazují na to, že jakmile lidé přestávají plnit rodinné závazky i společnost ztrácí svou sílu.⁹

⁶ David, R.: Práva dítěte. Olomouc 1999, s. 125

⁷ Hrušáková, M.: Dítě, rodina, stát. Masarykova universita v Brně 1993, s. 9

⁸ tamtéž

⁹ Možný, I.: Sociologie rodiny. Praha 1999

2. Práva a povinnosti rodičů

Důležité je dále vymezit vzájemná práva mezi rodiči a dětmi, neboť tyto práva a povinnosti se prolínají institutem osvojení, tedy se odráží i v právním postavení rodiče dítěte při jeho osvojení.

Základem právního vztahu mezi rodiči a dětmi je existence biologického vztahu, příbuzenství. Rodiče získávají svá rodičovská práva přímo ze zákona, ex lege. Rodič se svých rodičovských práv nemůže vzdát, neboť to jsou práva osobní povahy. Nelze je ani převést na někoho jiného. Nepromlčují se. Pouze soud má pravomoc o těchto právech rozhodovat. Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona.¹⁰

Soubor základních práv a povinností tvoří rodičovskou zodpovědnost. Obsahem této zodpovědnosti je souhrn práv a povinností při péči o nezletilé dítě, dále při jeho zastupování a správě jeho jmění.

Rodičovská zodpovědnost vzniká ex lege na základě vzniku rodičovství, tedy narozením dítěte. Rodiči se rozumí matka a otec, kteří jsou zapsáni v matrice jako rodiče. Rodiče získají rodičovskou zodpovědnost za předpokladu, že disponují způsobilostí k právním úkonům v plném rozsahu.

Způsobilost k právním úkonům se nabývá dosažením zletilosti, tedy dovršením 18 roku věku a nebo před dosažením tohoto věku se nabývá uzavřením manželství. Každý rodič má celou rodičovskou zodpovědnost. Při jejím výkonu jsou oba rovnoprávní, nezáleží zda jsou manžely.

Soud může přiznat částečnou rodičovskou zodpovědnost a to ve vztahu péče o dítě i nezletilému rodiči, který dosáhl věku 16 let. Nelze, aby bylo upřeno právo starat se o své dítě matce a otci, ačkoliv jsou nezletilí, kteří jsou schopni a ochotni dostát svým povinnostem a o dítě řádně pečovat. Péči o dítě se zde myslí vykonávat osobní péči, starat se o jeho výživu a také právo přijímat výživné. Nezletilý rodič není zákonným zástupcem dítěte, své dítě nemůže zastupovat.

¹⁰ LZPS čl. 32 odst. 1

Dále může rodičovská zodpovědnost náležet poručníkovi, kterého ustanoví soud. Také patří osvojitelům, neboť osvojením vzniká mezi osvojitelem a osvojencem takový poměr jako je mezi rodiči a dětmi. Podle zákona, nikdo jiný nemůže být nositelem rodičovské zodpovědnosti.

Rozhodující úlohu ve výchově dětí mají rodiče. Oni mají právo a povinnost dítě vychovávat. Jsou povinni o dítě řádně pečovat, věnovat náležitou pozornost jeho zdravotnímu stavu. Je důležité, aby rozvíjeli osobnost dítěte, soustředili se na jeho vlohy a nadání, poskytnuli mu nejlepší možné podmínky pro získání dobrého vzdělání. Mají mu vštípit morální zásady a být svým osobním životem příkladem. Zákon ukládá dohled nad dítětem. Z toho plyne, že rodič tuto povinnost nemůže zanedbávat a zcela ji přenést na někoho jiného.

Z této povinnosti vyplývá právo rodiče mít dítě u sebe. Rodič tedy může zabránit jakémukoliv neoprávněnému zásahu a vzít si dítě od jiné osoby zpět. Dále má právo řídit jednání dítěte a právo určit místo jeho pobytu. Rodič má také právo určit povolání dítěte.

Rodič smí při výchově dítěte užít přiměřených výchovných prostředků. Zákon zakazuje jakékoliv týrání dítěte, užívání takových výchovných prostředků, které mohou ohrozit jeho zdravotní stav, narušit psychický a mravní vývoj.

Stát chrání dítě a jeho zájmy. V případech, kdy rodiče neplní své povinnosti, které jim zákon ukládá, může soud svým rozhodnutím omezit, či zbavit rodiče rodičovské zodpovědnosti.

2.1. Přehled

Po vyhodnocení statistických ročenek ČSR, ČSFR a ČR za období 1970 až 2004 je patrný nárůst, kdy soud rozhodoval o zbavení rodičovských práv. Otázkou je, jaké jsou důvody, proč k tomuto dochází? Na tuto problematiku mohou být různé pohledy.

Porovnáním tabulky č.1 a tabulky č.2 je patrné, že soud rozhodoval o zbavení rodičovských práv v sedmdesátých letech mnohem méně než posledních letech. Pokud porovnáme léta 1970 a 2000, tento nárůst činí 124 %.

Jestliže srovnáme kolik otců bylo zbaveno rodičovských práv ve stejných letech, tak zjistíme, že toto číslo stoupl o 130 %.

Domnívám se, že tato skutečnost je způsobena především tím, že došlo k většímu společenskému zájmu o právní ochranu dětí.

Tabulka č.1

Rok	1970	1971	1978	1979	1989	1990	1991
Rodičovská práva	457	472	859	882	758	645	643
z toho zbavena matka	104	86	148	138	140	92	89
z toho zbaven otec	90	114	103	66	194	192	154
Oba	109	79	267	268	180	116	103

Tabulka č.2

Rok	2000	2001	2002	2003	2004
Rodičovská práva	1024	941	872	966	1180
z toho zbavena matka	121	132	123	159	136
z toho zbaven otec	207	168	173	164	202
Oba	123	109	123	115	153

3. Osvojení

Institut osvojení má své kořeny již v dobách starého Říma. V zákoně z těchto dob je psáno *adoptio naturam imitatur* – osvojením se napodobuje příroda.¹¹ Římské právo ovlivnilo právní řády mnoha států v Evropě.

Jak již bylo zdůrazněno, rodina je jednou z nejvýznamnějších institucí ve společnosti. Většina dětí ve společnosti vyrůstá ve své biologické rodině, tedy je vychovávána vlastními rodiči. Dochází ale k situacím, kdy dítě je nuceno opustit svoji rodinu, neboť rodiče nejsou schopni, či nechtějí dostát svým povinnostem o dítě řádně pečovat, nebo dokonce zemřeli.

Pak je nezbytné, aby tuto roli, které rodiče nedostáli, převzal stát. Náš právní řád pro tyto situace zakotvil institut náhradní rodinné péče.

3.1. Historie

3.1.1. Zákon č. 56/1928 Sb., o osvojení

Po vzniku samostatné Československé republiky platilo stále na území českých zemí rakouské právo na základě recepční normy č.11/1918 Sb., která byla vyhlášena dne 28. října 1918. Občanské právo bylo upraveno rakouským všeobecným občanským zákoníkem. Rodinné právo bylo součástí práva občanského. V roce 1928 byl přijat zákon č.56/1928 Sb. o osvojení účinný od 16.4.1928.

Podmínky pro osvojení jsou v tomto právním předpise stanoveny zcela jinak, než v dnešním zákoně o rodině. Hlavním cílem osvojení nebyl prospěch a výchova dítěte, ale sledovalo se zde zajištění majetkového prospěchu. Osvojení podle zákona bylo založeno na smluvním principu. Tato smlouva musela být schválena soudem. Mezi osvojencem a osvojitelem a jeho potomky narozenými později, vznikl týž poměr, jako byl mezi rodiči a dětmi.

¹¹ Kincl, J. – Urfus, V. – Skřejpek, M.: Římské právo. 2. vydání . Praha, C. H. Beck 1995

Osvojit mohla jen osoba, která neměla vlastní děti manželské, legitimované či osvojené. Věk osvojitele musel být nad čtyřicet let, osvojenec musel být mladší alespoň o 18 let. Chtěl-li muž osvojit své nemanželské dítě, nebylo překážkou, že nedosahoval předepsaného věku a ani nemusela být splněna podmínka věkové rozdílu.

Zákon umožňoval osvojení nejen nezletilé osoby, ale i osoby zletilé. Vdaná žena mohla být osvojena pouze se souhlasem svého manžela. Osvojením nesměly být ohroženy majetkové zájmy vlastních dětí osvojitele.

K osvojení byl nutný souhlas osvojencových rodičů a soudu. V případě, že rodiče byli různého mínění, rozhodovalo mínění otcovo. Jestliže rodiče odmítali dát souhlas, aniž by k tomu měli závažné důvody, mohl ho dát místo nich příslušný soud anebo poručenský úřad. Nebyl-li osvojenec zletilý, přímo ze zákona přešel pod otcovskou moc osvojujícího muže. Vyživovací povinnost nepřešla na osvojitele ex lege, ale v případě, že nebyli osvojitelé schopni poskytnout osvojení slušnou výživu, zůstávala tato povinnost ve vlastní původní rodině.

Osvojitel nenabývá osvojením nijakých majetko-právních nároků naproti osvojení a jeho potomkům.¹² Osvojení nesmělo ohrozit majetkové zájmy vlastních dětí osvojitele.

Tento právní institut mohl být zrušen dohodou všech účastníků anebo rozhodnutím soudu.

3.1.2. Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném

Důležitou změnou, která se promítla do úpravy rodině-právních vztahů, bylo schválení Ústavy 9. května. V této ústavě byly zakotveny důležité právní principy jako je rovnoprávnost muže a ženy, ochrana rodiny, mateřství a odstranění diskriminace mezi dětmi manželskými a nemanželskými. Vlivem ústavy došlo k vydání zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném ze dne 7. prosince 1949, který nabyl účinnosti dne 1. ledna 1950. Právní předpis spočíval na zásadách, které vytyčila Ústava 9. května. Zákonem došlo k vyčlenění právní úpravy o rodině z občanského práva, vytvořilo se nové právní odvětví – právo rodinné.

¹² § 6 zák.č.56/1928 Sb. o osvojení

Zákon stanoví:

- lze osvojit jen nezletilé dítě
- osvojení musí být dítěti ku prospěchu
- není dána věková hranice pro osvojitele
- neurčuje věkový rozdíl mezi osvojencem a osvojitelem,
- mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl
- osvojení vzniká na základě návrhu osvojitele rozhodnutím soudu

Další změny, které se dotkly rodinného práva, nastaly po vydání ústavy z roku 1960. V roce 1963 byl přijat zákon č. 94/1963 Sb. zákon o rodině. Jeho účinnost nastala od 1.4.1964. Tento zákon po několika novelizacích je platný do současné doby.

3.2. Osíření

Jak již bylo výše řečeno, existují rodiny, které neposkytují svému dítěti rodinné zázemí. Jestliže se tedy rodiče o dítě nestarají, dítě osiří. V případě úmrtí rodičů nastává u dítěte tzv. přirozené osíření. Nestarají-li se o svého potomka z jiného důvodu, ať z objektivních či subjektivních příčin, dítě osiří sociálně.

Jedním z řešení, jak dítěti nahradit jeho nefunkční rodinu za novou, je institut osvojení, neboť osvojením vzniká mezi osvojitelem a osvojencem takový právní poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi.

3.3. Podmínky osvojení

3.3.1. Nezletilost, prospěch dítěte

Osvojit lze pouze nezletilého. Osvojení musí být dítěti ku prospěchu.

V našem právním řádu nebyly tyto podmínky takto zakotveny vždy. Když se podíváme do starších právních úprav, zjistíme, že podle zákona č. 56/1928 Sb., bylo možné osvojit osobu zletilou, dokonce i vdanou ženu, pokud k tomu dal souhlas její manžel. Nebyl sledován ani stejný cíl jako v současnosti, tedy, aby dítě vyrůstalo v řádné rodině, dostalo se

mu nezbytných náležitostí k jeho zdravému rozvoji a spokojenému životu. Hlavním účelem bylo zajištění majetku.

Změnu přinesl zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, který stanovil tyto dvě podmínky tak, jak se s nimi setkáváme dnes. Osvojit lze jen nezletilého. A hlavně je sledován zájem a prospěch dítěte, který je nadřazen.

Česká právní úprava je v tomto v plném souladu s Evropskou úmluvou o osvojení. Úmluva se aplikuje pouze na osvojení dítěte, které v době, kdy osvojitel žádá o jeho osvojení, ještě nedosáhlo věku 18 let a které není nebo nebylo ženaté/provdané a které ze zákona není považováno za zletilé.¹³

Osvojení musí být ku prospěchu dítěte. Soud se při posuzování splnění této podmínky zamýšlí nad všemi atributy, které jsou pro spokojený život dítěte v nové rodině nezbytné. Nejen, že je nutné se zaměřit na hmotné zajištění budoucích rodičů, jako jsou otázky finanční, bytové, majetkové, ale hlavně je nezbytné, aby zkoumal, zda budoucí rodiče jsou schopni dítěti zajistit řádnou výchovu, vštěpit mu morální zásady, rozvíjet jeho osobnost a charakterové vlastnosti, a pak to nejdůležitější, zda se mezi osvojitelem a osvojencem vytvořil psychický, tedy citový vztah. Nelze, aby jen majetkové, finanční poměry byly pro rozhodnutí soudu o osvojení určující, neboť smyslem tohoto institutu je vytvořit dítěti harmonické prostředí po všech stránkách.

V Evropské úmluvě o osvojení je tento požadavek také zakotven. Zájem dítěte musí být vždy nadřazen.

3.3.2 Osvojitel

Osvojitel musí mít způsobilost k právním úkonům. Způsobilost fyzické osoby vlastními právními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti (způsobilost k právním úkonům) vzniká v plném rozsahu zletilostí. Zletilosti se nabývá dovršením osmnáctého roku. Před dosažením tohoto věku se zletilosti nabývá jen uzavřením manželství. Takto nabytá zletilost se neztrácí ani zánikem manželství ani prohlášením manželství za neplatné.¹⁴

¹³ Evropská úmluva a osvojení čl.3

¹⁴ § 8 odst. 1 a 2 Obč. Z.

Způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu nemají osoby této způsobilosti zbavené a také osoby s omezenou způsobilostí k právním úkonům nebo nezletilci. Způsobilost k právním úkonům musí být v plném rozsahu, neboť jedině tak je zajištěno, že budoucí osvojitel nabude rodičovské zodpovědnosti.

Mezi osvojencem a osvojitelem nesmí být pokrevní rodinný a nebo blízký příbuzenský vztah. Nelze osvojení v řadě přímé a mezi sourozenci. Vzdálenější příbuzní dítě osvojit mohou.

3.3.3. Věkový rozdíl mezi osvojencem a osvojitelem

Zákon o rodině, jako další podmínku, jejíž splnění je nezbytné, aby k osvojení došlo, stanoví, že mezi osvojencem a osvojitelem musí být přiměřený věkový rozdíl avšak sám neuvádí horní ani dolní věkovou hranici. Přiměřenost věkového rozdílu mezi osvojitelem a osvojencem posuzuje soud individuálně a to tak, aby na osvojence bylo možné pohlížet jako na přirozené dítě osvojitelů.¹⁵ Zpravidla se vychází z minimálního věkového rozdílu 18 let a maximálního rozdílu 40 let.

Není vhodné, aby osvojoval budoucí rodič v pozdním věku, neboť je průzkumy dokázáno, že adaptabilita takových osob je nižší. Hůře se přizpůsobují novým podmínkám. Hrozí jim větší rizika určitých onemocnění. Nelze, aby bylo osvojeno dítě počaté a zatím nenarozené.

Evropská úmluva o osvojení dětí určuje, že dítě lze osvojit pouze v případě, že osvojitel dosáhl minimální věkové hranice předepsané pro tento účel, přičemž mu nemá být méně než 21 let nebo více než 35 let.¹⁶ Zákon o rodině tomuto ustanovení vyhovuje pouze částečně. Dle zákona musí mít osvojitel způsobilost k právním úkonům, tedy minimální věkovou hranici 18 let.

¹⁵ R 49/1976

¹⁶ Evropská úmluva o osvojení čl. 7 odst. 1

Vlivem změněné společenské situace se založení rodiny pro mladé lidi posouvá hluboko nad hranici 30 let, a to do doby, kdy mají již vybudovanou profesní kariéru. V tomto věku začínají uvažovat o založení rodiny a velmi vážný zájem o osvojení dítěte a následně první kontakt se systémem náhradní rodinné péče žadatelé uskutečňují mezi 33. až 35 rokem věku.

Pokud se započte čekací doba na přijetí dítěte do rodiny, která je v rámci republiky průměrně 1,5 až 2 roky, získávají dítě k osvojení ve věku 35 až 37 let.¹⁷

3.4. Typy osvojení

3.4.1. Osvojení individuální, osvojení společné

Zákon rozlišuje 2 typy osvojení podle osoby osvojitele jako osvojení individuální a osvojení společné.

Nezletilého může osvojit jednotlivá fyzická osoba, jde tedy o osvojení tzv. individuální.

Jako společné dítě mohou osvojit jen manželé. Je tedy vyloučeno, aby jako společné dítě osvojili druh a družka nebo pár stejného pohlaví. Společné dítě lze osvojit současně tzv. simultánně, tedy oba manželé přijmou dítě za své zároveň a nebo postupně tzv. sukcesivně, což znamená, že nejprve dítě přijme za své jeden manžel a druhý až později. Soud bude mimo jiné zkoumat délku trvání manželství a vztahy mezi manželi.

Lze, aby dítě bylo osvojeno pouze jedním manželem, ale je zde nutný souhlas druhého manžela. Důvod tohoto právního úkonu je zřejmý, neboť se tím předchází nepříjemným situacím v rodině, která by působila na dítě velice rušivě a také by mohla zapříčinit rozpad manželství.

Souhlas se ale nevyžaduje, je-li opatření tohoto souhlasu spojeno s těžko překonatelnou překážkou. Za tuto překážku lze považovat pobyt na neznámém místě nebo ve státě, se kterým nelze navázat právní styk. Souhlas se nežádá od rozvedeného manžela.

¹⁷ Novotná, V., Průšová, L.: K vybraným otázkám osvojování dětí. Linde s.r.o., Praha 2004, s. 131

V případě, že manželé nežijí ve společné domácnosti, ale jejich manželství stále trvá, souhlas druhého manžela je nezbytný.

Manžel, který osvojil dítě jako první se tím stal zákonným zástupcem nezletilého a kromě souhlasu jako manžel budoucího osvojitele, dává rovněž souhlas s osvojením jako zákonný zástupce nezletilého. U sukcesivního osvojení jde vždy o jedno osvojení.

Pokud druhý manžel s tímto právním úkonem nesouhlasí, nelze jeho souhlas nahradit soudním rozhodnutím. Nesouhlas je nezastupitelné osobní právo.

3.4.2. Osvojení zrušitelné a prosté

Rozlišují se dva druhy osvojení:

- a) osvojení, které lze zrušit
 - je také nazýváno jako prosté, obyčejné nebo osvojení 1. typu
 - osvojitelé se nezapisují do matriky jako rodiče
- b) nezrušitelné
 - nazýváno jako osvojení 2. typu
 - osvojitelé jsou zapsáni do matriky jako rodiče
 - převažuje v právní praxi

U obou typů se jedná o osvojení úplné, což značí, že právní vztah k původní rodině zaniká. Mezi rodiči a dětmi a mezi osvojencem a příbuznými osvojitele vzniká příbuzenský poměr. Osvojení lze také rozlišovat podle osoby osvojitele na individuální a společné.

3.5. Nepravé osvojení

O nepravém osvojení hovoříme tehdy, kdy většinou matka po rozvodu s dítětem zůstala sama a našla si nového partnera. Dítě bylo dáno do její péče. S tímto partnerem uzavřela manželství a manžel matky si dítě osvojí.

„Osobně nepovažuji za šťastné, aby manžel osvojoval dítě své manželky. Doporučuji, aby se ten, kdo by takto osvojit dítě chtěl, se nejprve zamyslel nad tím, jak dlouho trvalo její předchozí manželství, po jakou dobu bylo spokojené a po kolika letech došlo k rozvodu manželství. I jemu se může stát, že po určité době dojde k narušení vzájemných vztahů a k rozvodu manželství. Podle zákona je osvojitel otcem dítěte, má k němu vyživovací povinnost a je povinný ji plnit bez ohledu na to, že dítě biologicky není jeho.“¹⁸

Nepravím osvojením se neřeší náhradní rodinné prostředí, neboť dítě zůstává ve své původní rodině ze strany jednoho z rodičů a vzniká nový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi pouze mezi osvojitelem a osvojencem. Mezi osvojeným dítětem a příbuznými osvojitele vznikne také nový poměr a to příbuzenský.

V právní praxi tento druh osvojení převažuje.

3.6. Podmínky jen nezrušitelného osvojení

Nezrušitelně lze osvojit jen nezletilé dítě starší jednoho roku. Dítě věku jednoho roku musí dosáhnout v době rozhodnutí soudu o osvojení. Tato podmínka nemusí být tedy splněna v době podání návrhu, ale v den rozhodnutí soudu. Dítě, které nedosáhlo této předepsané věkové hranice, lze nejprve osvojit osvojením prostým a následně po dosažení jednoho roku je možné toto osvojení přeměnit na nezrušitelné. Stanovená věkové hranice je zdůvodněn tím, že v tomto věku je možné již pozorovat, zda je dítě zdravé, jestli dochází k jeho řádnému fyzickému i psychickému vývoji.

Je stanovena zákonná podmínka, že takto mohou osvojit dítě jen manželé nebo pozůstalý manžel po rodiči nebo osvojiteli dítěte. Jen výjimečně je to dovoleno osamělé osobě.

Následkem tohoto osvojení je, že osvojitelé jsou zapsáni v matrice, knize narození, jako rodiče dítěte namísto biologických rodičů.

¹⁸ Choděra, O.: Partnerství, manželství a paragrafy. Grada Publishing 2002

4. Právní postavení rodiče dítěte při jeho osvojení

LZPS stanoví, že rodičovství a rodina jsou chráněny zákonem. Osvojení je výrazným zásahem do života rodiny, do právního postavení rodičů a dětí.

Od dob starého Říma až hluboko do novověku se adopcí sleduje především zájem osvojitelů, tj. udržení rodové kontinuity a rodového majetku. Od minulého století se čím dál zřetelněji začíná prosazovat i zájem o „blaho dítěte“. Avšak teprve v několika posledních desetiletích možno zaznamenat také větší zájem o osud matky, která se dítěte vzdává.¹⁹

Právní postavení rodičů dítěte při jeho osvojení se liší podle několika kritérií. Záleží zde na řadě okolností. Je rozhodné, zda rodiče jsou zákonnými zástupci svého dítěte, či nikoliv. V jiném právním postavení se nacházejí rodiče, kteří o dítě projevují zájem a v jiném ti, co o dítě nejeví žádný zájem.

4.1. Souhlas rodiče

Rodiče jsou zákonnými zástupci svého dítěte.

Vzhledem k tomu, že osvojení je citlivý a velice výrazný zásah do rodičovské zodpovědnosti, je nezbytné, aby s osvojením souhlasil zákonný zástupce nezletilého dítěte, je tedy nutný souhlas jeho rodičů.

Souhlas rodičů k osvojení je úkon zakládající změnu statutu dítěte.

Pokud má dítě oba své rodiče a jsou jeho zákonnými zástupci, k osvojení je třeba souhlasu obou. Nezáleží na tom, zda dítě vychovávají oba nebo pouze jen jeden z nich. Není ani podmínkou, aby bylo dítě v jejich přímé péči. O dítě klidně může pečovat i jiná fyzická osoba, než je rodič, dokonce může být dítě umístěno i v ústavní výchově. Nerozhoduje ani, jestli jsou rodiče omezeni ve výkonu rodičovské zodpovědnosti. Musí být pouze splněna podmínka, zákonného zastoupení dítěte. K osvojení musí dát svůj souhlas, jinak nelze osvojení provést.

¹⁹ Matějček, Z. a kol.: Náhradní rodinná péče. Portál, s.r.o., Praha 1999, s.117

Souhlas s osvojením je osobní právo rodiče a nelze jej nahradit soudním rozhodnutím.

Jestliže však jeden z rodičů odmítne dát souhlas, nelze osvojení uskutečnit, mimo výjimky uvedené v zákoně. Soud nedisponuje pravomocí svým rozhodnutím nahradit odepřený souhlas. Není oprávněn se zabývat důvody neposkytnutí, či poskytnutí souhlasu.

Je-li jeden z rodičů zbaven rodičovské zodpovědnosti nebo je u něj výkon rodičovské zodpovědnosti pozastaven, pak jeho souhlasu není třeba. Souhlas se v tomto případě vyžaduje pouze od druhého rodiče.

U nezletilého rodiče je nutno splnit tuto podmínku také, vyžaduje se souhlas s osvojením. Tato zákonná podmínka vychází z přesvědčení, že rodič, ačkoliv je nezletilý, ale o své dítě řádně pečuje a jsou u něj předpoklady, že péči zajistí svému dítěti i do budoucna, nemá mít odepřeno se k takto závažnému rozhodnutí vyjádřit. Nemělo by být v zájmu společnosti odebrání dítěte pokrevnímu rodiči, který se o něj s náležitou láskou stará a zajišťuje vše nezbytné pro jeho zdravý vývoj. Předpokládá se, že nezletilí rodiče jsou schopni posoudit dosah tohoto právního úkonu. V zákoně není stanovena věková hranice, kdy může nezletilý rodič dát souhlas k osvojení.

Přímý souhlas k osvojení je tedy souhlas, který rodiče udělují konkrétním zájemcům o osvojení dítěte, které znají. Tímto termínem se rozumí nezprostředkované osvojení bez zásahu třetí osoby.

4.1.1. Udělení přímého souhlasu

V zákoně není stanoveno, jak má být souhlas k osvojení učiněn. Nehovoří se zde, kde má být udělen a kdy nejdříve může být od rodičů přijat.

V návaznosti na judikaturu a interpretační pravidla lze konstatovat, že souhlas k osvojení musí být rodičem udělen:

- osobně, neboť je to jeho osobní právo
- svobodně a vážně
- výslovně, nelze pouze konstatovat, že rodič nemá k osvojení námitek
- určitě a srozumitelně, tedy ke konkrétní osobě budoucího osvojitele

- k určitému druhu osvojení (osvojení prosté nebo nezrušitelné)
- souhlas nelze vázat na splnění podmínky, ať odkládací či rozvazovací
- nelze jej omezit určením lhůty
- musí být učiněn ústně u soudu, který o osvojení rozhoduje

4.1.2. Odvolání přímého souhlasu

Zákon neupravuje ani odvolání tohoto souhlasu.

Případný souhlas s osvojením podle ustanovení § 67 zákona o rodině, jako jedna ze základních podmínek osvojení, může být zákonným zástupcem dítěte (jeho rodičem) odvolán, a to až do doby, než případný rozsudek o osvojení dítěte nabude právní moci. Soud rozhodující o návrhu o osvojení je pak povinen k takové skutečnosti bez dalšího (tj. aniž by byl důvod zabývat se důvodem odvolání tohoto dřívějšího souhlasu) přihlídnout.²⁰

4.2. Blanketový souhlas

Zákon dává možnost rodičům souhlasit s osvojením dítěte bez vztahu k určitému osvojiteli. Hovoříme tak o tzv. blanketovém souhlasu. Podstatou je anonymita tohoto právního úkonu a hlavním účelem je urychlení osvojení dětí útlého věku.

4.2.1. Udělení blanketového souhlasu

Blanketový souhlas může rodič dát nejdříve šest týdnů po narození dítěte. Toto omezení je stanoveno proto, že matka se po porodu, v době šestinedělí, nachází se ve zvláštním fyzickém stavu. Cílem je zamezení neuvážených rozhodnutí. Lhůta se vztahuje na oba rodiče. Podstatou tohoto úkonu je, že je anonymní.

Zákon o rodině je v tomto ustanovení v souladu s Evropskou úmluvou o osvojení, kde v čl. 5 odst. 4 Úmluvy je tato lhůta takto stanovena.

²⁰ Rozsudek NS sp.zn. 30 Cdo 415/2005

V obecném povědomí – a někdy dokonce i mezi zdravotnickými pracovníky - se ještě někdy vyskytuje představa, že je možno dát souhlas s osvojením dítěte před jeho narozením. Je třeba zdůraznit, že náš zákon o rodině takovou možnost nezná. O osvojení dítěte je možno opravdu uvažovat zásadně až tehdy, když je již dítě na světě, a také až tehdy je možno zahajovat jednání za účelem jeho osvojení. Je sice pravda, že se někdy stane, že žena přicházející na porodnické oddělení předpokládá, že se dítěte „vzdá“, že dá souhlas s osvojením a s takovým úmyslem se netají. Poněvadž o nejmenší děti je z hlediska osvojení značný zájem již v této době se někdy připravují vhodní rodiče. Na matku se pak může vykonávat nepřímý a někdy i přímý nátlak, aby dala souhlas k osvojení dítěte, byť ještě nenarozeného. Často se tento nátlak vyvíjí na nezletilé matky, i když zde má celá problematika zvláštní charakter a je nutno ji hodnotit zvláště pozorně a citlivě.²¹

Souhlas je dáván předem a neadresně. Musí být učiněn svobodně, vážně, určitě a srozumitelně. Souhlas předem musí být dán osobně přítomným rodičem písemně před soudem nebo příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Právní úkon by nebyl platný, pokud by ho rodič poskytnul pouze ústně a nebo jinde, než zákon stanoví. Nezbytnou součástí souhlasu je vyjádření, k jakému stupni osvojení je dáván, zda k zrušitelnému, či nezrušitelnému.

Rodiče musí být o účelu, obsahu a následcích daného právního úkonu řádně poučeni soudem nebo orgánem sociálně-právní ochrany dětí.

4.2.2. Nezletilý rodič

Zákon výslovně neupravuje právo nezletilého rodiče udělit souhlas k osvojení předem bez vztahu k určitým osvojitelům.

Nezletilý rodič nemá právo dát souhlas k osvojení dítěte mimo soudní řízení, tím pádem není možné, aby dal svůj souhlas předem bez vztahu k určitým osvojitelům.

²¹ Radvanová, S., Koluchová, J., Dunovský, J.: *Výchova dětí v náhradní rodinné péči*. SNP Praha 1980, s. 33

4.2.3. Odvolání souhlasu

Souhlas takto daný, lze odvolat jen do doby umístění dítěte do péče budoucích osvojitelů.

Snahou bylo zamezit situacím, kdy dítě již bylo umístěno do předadopční péče, zvyklo si na nové prostředí, navázalo citový vztah k budoucím osvojitelům a pak bylo náhle z tohoto prostředí vytrženo, neboť si jeho rodiče uvědomili, že o něj chtějí pečovat a souhlas odvolali. Pro dítě může takový zásah zanechat negativní důsledky na jeho psychice.

Umístěním dítěte do péče budoucích osvojitelů nezaniká rodinně-právní vztah rodiče a dítě. K tomu dochází, až po právní moci rozsudku.

Ve vlastním řízení o osvojení, rodiče dítěte již nebudou účastníky řízení.

4.3. Poručník

Jestliže rodiče dítěte byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, ustanoví soud dítěti poručníka. Poručník bude mít taková práva a povinnosti, které jsou obsahem rodičovské zodpovědnosti. Poručník se stává zákonným zástupcem nezletilého dítěte, a proto bude nezbytný jeho souhlas s osvojením. Bez jeho souhlasu nelze osvojení uskutečnit. Tento právní úkon musí být ještě schválen soudem péče o nezletilé, neboť se jedná o podstatnou záležitost.

Povinností poručníka je hájit zájmy dítěte. V případě, že by poručník odmítl udělit souhlas, a bylo by to v rozporu se zájmem dítěte, lze aby soud jej odvolal, neboť neplnil řádně tuto funkci jemu svěřenou.

Je – li dítě schopno posoudit dosah osvojení, je třeba také jeho souhlasu, ale tento souhlas se vyžaduje jen za podmínky, že tím nebude zmařen účel osvojení. Zda je dítě schopno posoudit dosah osvojení záleží na rozumové vyspělosti dítěte. Zmaření účelu osvojení by mohlo dojít za situace, kdy dítě již žije u svých budoucích osvojitelů, ale skutečnost, že není jejich pokrevní potomek mu není známa a náhlým zjištěním této pravdy, by u něho mohl nastat psychický otřes a tím neblaze ovlivnit jeho zdravotní stav.

4.4. Kvalifikovaný nezájem rodiče o dítě

Existují rodiče, kteří nejeví zájem o své dítě. Nestarají se o jeho výchovu a ani o zdravotní stav.

Rodiče dítěte, kteří po dobu nejméně šesti měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem o dítě zejména tím, že ho pravidelně nenavštěvovali, neplnili pravidelně a dobrovolně vyživovací povinnost a neprojevovali snahu upravit si v mezích svých možností své rodinné a sociální poměry tak, aby se mohli ujmout péče, jejich souhlasu s osvojením není třeba i přesto, že jsou zákonnými zástupci svého dítěte.

Neprojevení opravdového zájmu je také nazýváno jako kvalifikovaný nezájem.

Rodiče by měli své dítě pravidelně navštěvovat a tím s ním udržovat soustavný osobní styk. Právě soustavnými návštěvami a popřípadě i soustavným písemným stykem se vytváří a udržují citové vazby mezi nimi. V průběhu návštěv rodiče by si měli se svým dítětem povídat, podporovat jeho zájmy a koníčky. U příležitosti svátků, narozenin a vánoc ho potěšit dárky. Rodič se má zajímat o informace, které se týkají zdravotního stavu jeho dítěte. Měl by sledovat jeho prospěch a chování ve škole. Opravdový projev zájmu není ojedinělý telefon nebo dopis, aby rodič takto zabránil možnosti osvojení dítěte. Nepostačí ani málo časté návštěvy, aby rodiče demonstrovali v daném zařízení, kde je dítě umístěno, že na něj nezapomněli. Dříve v praxi tyto ojedinělé projevy bránily osvojení.

Do pojmu kvalifikovaného nezájmu je zahrnuto, že rodič neplní pravidelně a dobrovolně vyživovací povinnost.

Další formou neprojevení opravdového zájmu je, že neprojevuje snahu si upravit své sociální a rodinné poměry. Nemá tedy zájem začít o své dítě pečovat. Nechce je mít u sebe, sdílet s ním domácí rodinné prostředí a sám se podílet na výchově.

Tento výčet, který vykládá pojem opravdový zájem je dán pouze demonstrativně. Soud vždy posuzuje konkrétní chování rodičů v konkrétním individuálním případě a v daných poměrech. Zajímá se o jejich vzdělání, inteligenci, klade důraz na osobní vlastnosti.

Je nutné sledovat jak subjektivní, tak objektivní důvody nezájmu. Mezi ty objektivní patří např. dlouhodobá vleklá nemoc rodiče nebo obtížná životní situace, kterou nelze hned vyřešit.

Právní praxe ukázala, že stanovená doba šesti měsíců je dostatečně dlouhá, aby si rodiče upravili své poměry, projevíli o své dítě opravdový a soustavný zájem. Počátek lhůty je obvykle spojován s datem umístění dítěte do ústavní výchovy, poslední návštěvy v ústavu apod. V minulosti byla tato doba stanovena na lhůtu jednoho roku.

4.5. Žádný zájem

Jiným případem jsou rodiče, kteří jsou zákonnými zástupci dítěte, ale po narození dítěte neprojevili o dítě žádný zájem po dobu nejméně dvou měsíců, ačkoliv jim v tom nebránila závažná překážka.

Jedná se o tzv. žádný zájem, nebo-li absolutní nezájem (§68 odst.1 písm.b ZOR). Výklad tohoto pojmu znamená, že rodiče dítě nenavštívili, nezajímali se o něj po stránce zdravotní, nekontaktovali a ani nebyli v osobním, či písemném styku se zdravotnickým zařízením, ve kterém bylo dítě umístěno. Neprojevili snahu si jej vzít k sobě a začít o něj pečovat. Rodiče se mýlí, pokud mají představu, že je zařízením, kde je dítě umístěno, povinno je upozornit na negativní dopady jejich chování.

Tato právní úprava má umožňovat, aby dítě mohlo být co nejdříve po porodu umístěno do péče budoucích osvojitelů.

Skutečnost, že rodiče o dítě neprojevili po porodu žádný zájem je zjišťována v samostatném řízení, tzv. incidenčním řízení (§ 180a OSŘ), které předchází řízení o osvojení. Zda jsou naplněny podmínky dané § 68 odst.1 ZOR soud bude vždy posuzovat individuálně. Práva a povinnosti rodičů zanikají teprve až po nabytí právní moci rozhodnutí soudu o osvojení.

4.6. Incidenční řízení

Soud zkoumá, zda jsou splněny zákonné podmínky, kdy není třeba souhlasu rodičů s osvojením, v samostatném řízení tzv. incidenčním řízení (§ 180a OSŘ).

Místně příslušným soudem je soud, v jehož obvodě má dítě své bydliště a to podle dohody rodičů, rozhodnutím soudu nebo jiných skutečností.

Návrh podává orgán sociálně-právní ochrany dětí jako opatrovník dítěte, popřípadě není vyloučeno, aby návrh podal i rodič sám. K návrhu není aktivně legitimován budoucí osvojitel. Podmínky, které jsou nezbytné, tedy dodržení stanovených minimálních lhůt, aby nebyl nutný souhlas rodiče s osvojením, musí existovat v době podání návrhu.

Účastníky tohoto řízení jsou rodiče, v případě, že jsou zákonnými zástupci dítěte a dítě, zastoupené opatrovníkem. V tomto řízení má procesní způsobilost i nezletilý rodič, ačkoliv není zákonným zástupcem dítěte.

Řízení je zahájeno dnem podání návrhu. V řízení rozhoduje samosoudce. Soud nejprve vyslechne účastníky řízení, tedy rodiče. V případě, že by nastala situace, kdy není pobyt jejich znám, soud je povinen ustanovit opatrovníka, který hájí zájmy rodiče.

Soud provede důkazy. Důkazními prostředky mohou být výsledky svědků, zprávy z ústavu nebo zdravotnického zařízení. Mezi hlavní důkazní prostředek patří výslech rodičů. Soud je v tomto řízení povinen provést i jiné důkazy, než byly účastníky navrhnuty. Je nutné zjistit skutečný stav.

Soud je povinen o této otázce rozhodnout přednostně a s největším urychlením.

Řízení končí vydáním rozsudku s výhradou změny stávajících poměrů *clausula rebus stantibus*. Rozhodnutí v incidenčním řízení je rozhodnutí o omezení výkonu rodičovské zodpovědnosti. Pravomocný rozsudek, kterým bylo určeno, že k osvojení není třeba souhlasu rodičů, soud na návrh zruší, změní-li se poměry. Návrh lze podat nejdříve po uplynutí jednoho roku od právní moci rozsudku.²²

²² § 180b odst.1 OSŘ

Bylo-li dítě již osvojeno, nebo bylo-li zahájeno řízení o jeho osvojení, nebo bylo-li dítě svěřeno do péče budoucího osvojitele, anebo bylo-li zahájeno řízení o svěřením dítěte do péče budoucího osvojitele, návrh podat nelze.

4.7. Určení otcovství

Dítě nemůže být osvojeno, dokud rozhodnutí soudu v řízení o určení otcovství zahájeném na návrh muže, který o sobě tvrdí, že je otcem osvojovaného dítěte, nenabude právní moci.²³

Zákon dává možnost podat návrh na určení otcovství muži, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte a k určení jeho otcovství nedošlo, aby podal návrh na určení otcovství. Je nutné vyčkat pravomocného rozhodnutí soudu. Pokud by totiž soud rozhodl, že muž je otcem dítěte, nabude rodičovskou zodpovědnost. Náleží mu právo dítě vychovávat, starat se o něj, a dát či nedát souhlas k osvojení.

4.8. Předadopční péče

Další etapou v průběhu osvojení je předadopční péče. I zde rodič dítěte má svá zákonem stanovená práva.

Umístění dítěte do péče budoucích osvojitelů, tedy předadopční péče je obligatorní podmínka. Zákon nařizuje, že dítě musí žít nejméně tři měsíce před osvojením v péči budoucích osvojitelů. Soud může tuto lhůtu stanovit i delší, ale neměla by být extrémně dlouhá, aby nebyl zmařen účel a záměr této lhůty. Předadopční péče má sloužit k tomu, aby se dítě v rodině adaptovalo, sžilo se sní, došlo k navázání citových vazeb. Účelem je, aby rodina ve které dítě pobývá, si byla jista, že rodičovství zvládne, že se této úlohy dokáže zcela zhostit. Během této péče se má zjistit, zda osvojení bude ku prospěchu dítěte danou rodinou.

Celková délka této péče není zákonem stanovena. V praxi často délku tří měsíců překračuje. Předadopční péče by měla nepřetržitě trvat až do rozhodnutí soudu o samotném osvojení a musí bezprostředně předcházet osvojení.

²³ § 70a ZR

Náklady na péči o nezletilé dítě nese budoucí osvojitel. Od této povinnosti nelze upustit. Náklady osvojitel nese sám, i když jiné osobě je uložena vyživovací povinnost. V případě, že dítě osvojují manželé, nesou náklady společně. Náklady také nesou společně, pokud osvojuje manžel matky. Jestliže by však k osvojení nedošlo, osvojitel nemá právo na náhradu nákladů.

Předadopční péče je povinná, není obligatorní jen v případě přeměny pěstounské péče na osvojení, pokud trvala alespoň tři měsíce.

Budoucí osvojitel je povinen o dítě pečovat, vychovávat ho, spravovat jeho běžné záležitosti. Není oprávněn činit za dítě žádná závažná a zásadní rozhodnutí např. nelze, aby zvolil dítěti povolání, nelze ani určit jeho směr vzdělání, či rozhodovat o jeho jmění, to stále náleží rodičům.

4.8.1. Svěření do péče rodičem

Rodič sám může své dítě svěřit do předadopční péče konkrétním osvojitelům. Stát toto osvojení nezprostředkovává a sociálně-právní ochrana dětí nemá kompetence toto osvojení zajišťovat. K umístění dítěte do předadopční péče je třeba souhlasu rodičů jako zákonných zástupců, ledaže půjde o případ, kdy se jejich souhlas s osvojením nevyžaduje.

V praxi se stává, že matka je před porodem rozhodnuta dát dítě k osvojení. Nechce, aby dítě po narození šlo do kojeneckého ústavu. Kontaktuje některé z občanských sdružení, které se zabývají pomoci matkám v tísní. Zástupci tohoto sdružení matce slíbí, že po porodu bude její dítě ihned předáno žadatelům o osvojení. Někdy dokonce dochází k sepisování smlouvy o předání do péče před notářem s tím, že ihned po narození bude dítě svěřeno budoucím osvojitelům. Notářský zápis v tomto případě je neplatný, neboť tato činnost do jeho pravomoci nespadá.

Po narození dítěte, matka své novorozeně předá žadatelům, které ji dané občanské sdružení doporučí jako vhodné budoucí osvojitele. Je sepsán protokol o předání do předadopční péče.

Následně matka dá svůj souhlas k osvojení ústně před soudem, který o osvojení rozhoduje. V zákoně není přímo stanoveno, kdy nejdříve může dát matka přímý souhlas s osvojením.

Zákon dále neuvádí, do kdy lze tento souhlas odvolat. Podle judikatury a interpretačních pravidel lze přímý souhlas s osvojením odvolat až do doby nabytí právní moci rozhodnutí o osvojení.

Tato občanská sdružení nemají pravomoc podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí zprostředkovávat osvojení. Zprostředkování zajišťují krajské úřady a ministerstvo práce a sociálních věcí. Občanská sdružení tvrdí, že nic nezprostředkovávají, neboť že jde o přímé osvojení, kdy matka se rozhodla svěřit dítě konkrétním osvojitelům sama.

Odborníci takovéto přímé adopce nedoporučují, neboť nejsou anonymní a v budoucnu by mohly nastat problémy.

4.8.2. Orgány sociálně – právní ochrany dětí

Je-li dítě v ústavní výchově, ať již z důvodu rozhodnutí soudu nebo rodičů, o předadopční péči rozhoduje orgán sociálně-právní ochrany dětí. Orgán rozhoduje ve správním řízení.

I v tomto případě se vyžaduje souhlas rodičů, jako zákonných zástupců, aby dítě mohlo být umístěno do předadopční péče, ledaže by šlo o případ, kdy se souhlasu nevyžaduje.

4.9. Řízení o osvojení

O osvojení rozhoduje pouze a jenom soud. Řízení se zahajuje na návrh osvojitele, bez tohoto návrhu nelze řízení zahájit, neboť se jedná o rozhodnutí o osobním stavu. K řízení je příslušný soud v jehož obvodu má dítě na základě dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu své bydliště.

Účastníky řízení jsou osvojované dítě, jeho rodiče, osvojitel a manžel osvojitele. Manžel není účastníkem řízení, jestliže není třeba jeho souhlasu s osvojením. Účastníky řízení nejsou rodiče, jestliže byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, dali souhlas s osvojením předem bez vztahu k určitým osvojitelům nebo soud rozhodl v incidenčním řízení, že není třeba jejich souhlasu s osvojením. Účastníkem řízení je i nezletilý rodič osvojovaného dítěte.

V řízení je vždy povinnost ustanovit dítěti opatrovníka. Dítě je soudem vyslechnuto jen, pokud je schopno pochopit význam osvojení a není to v rozporu s jeho zájmem. Ostatní účastníky musí soud vždy vyslechnout a to podle možností osobně.

Soud je povinen seznámit osvojitele se zdravotním stavem dítěte. Tato povinnost je stanovena obligatorně. Jsou provedena různá lékařská vyšetření z oboru psychiatrie, interního lékařství, jsou dělány testy na HIV. Je nutné informovat osvojitele o zdravotním stavu osvojenice, ať je příznivý, či nikoliv. Také je nutné ho informovat o negativních osobnostních rysech rodičů dítěte, dědičných chorobách, zda užívali návykové látky a další informace, které by se mohli mít vliv na vývoj dítěte.

Budoucí osvojitel po nepříznivých prognózách může svůj návrh vzít zpět, pokud po zralé úvaze dojde k přesvědčení, že se o dítě nedokáže řádně postarat. Záleží pouze na budoucích osvojitelích, zda o dítě chtějí i nadále usilovat přes všechny komplikace, které mohou v budoucnu nastat a také je důležité, aby si dobře rozmysleli a zvážili, zda jsou schopni i přes špatný zdravotní stav dítěte tuto náročnou roli převzít.

Soud je povinen informovat o zdravotním stavu osvojenice i zákonného zástupce.

Soud zjišťuje na základě lékařského vyšetření i zdravotní stav žadatelů, jejich osobností a výchovné předpoklady, motivaci apod. Z výsledky svého šetření seznámí osvojitele i zákonného zástupce osvojenice.

O osvojení se rozhoduje rozsudkem, který působí ex nunc. Rozsudek musí obsahovat výrok, zda jde o osvojení prosté či nezrušitelné. Při zrušitelném osvojení výrok bude obsahovat jen, že nezletilé dítě se stává osvojenecem určitého osvojitele a bude v něm také uvedeno příjmení, které bude osvojenec mít.

U nezrušitelného osvojení bude tento výrok doplněn ještě dalším výrokem o tom, že osvojitelé budou zapsáni v matrice místo osvojenecových rodičů.

4.10. Právní následky osvojení

Pravomocné rozhodnutí soudu o osvojení má tyto imperativní následky:

- a) zanikají vzájemná práva a povinnosti mezi osvojenecem a původní rodinou

- osvojením zanikají vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou
 - práva a povinnosti biologických rodičů přecházejí na osvojitele
 - pokrevní rodiče tímto pozbývají rodičovskou zodpovědnost
 - pokrevní rodičové nemají právo se s dítětem stýkat
 - dochází k zániku jejich vyživovací povinnosti k dítěti
 - zaniknou i dědické vztahy
 - zůstává zachováno biologické příbuzenství (je zde překážka uzavření manželství)
- b) vznikají vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a osvojitelem
- vzniká takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi
 - mezi osvojencem a příbuznými vzniká poměr příbuzenský
 - dítě bude mít příjmení nového rodiče
 - společný osvojenec manželů bude mít příjmení pro ostatní jejich děti
 - vzniká vyživovací povinnost k dítěti
 - osvojenec nabývá dědické nároky
 - u nezrušitelného osvojení dochází k tomu, že osvojitelé budou zapsáni v matrice místo pokrevních rodičů
 - osvojovala-li nezrušitelně osamělá osoba, v matrice bude vypuštěn zápis o druhém rodiči dítěte
 -
- c) nelze, aby osvojenec uzavřel manželství s osvojitelovými příbuznými v pokolení přímém
- je zakázán sňatek mezi osvojencem a osvojitelem
- d) v případě, že dítě bylo cizím státním příslušníkem a osvojil si ho občan České republiky, nabývá dítě občanství České republiky

Právní vztah mezi rodičem a dítětem definitivně zaniká až v případě nezrušitelného osvojení, neboť u osvojení I. stupně existuje možnost, že může být z důležitých důvodů zrušeno. Zrušením osvojením vznikají znovu vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou (§ 73 odst.1, 2 ZOR).

4.11. Zrušení osvojení

a) prosté osvojení

Osvojení, vyjma osvojení nezrušitelného, může soud zrušit jen z důležitých důvodů, na návrh osvojence nebo osvojitele.²³ K takovým důvodům náleží případy, kdy se nevytvořilo citové pouto mezi rodiči a dítětem nebo docházelo k závažným porušováním práv a povinností rodičů a dítěte. Soud vždy tuto otázku musí posuzovat individuálně vzhledem k danému konkrétnímu případu.

K podání návrhu na zrušení osvojení je oprávněn pouze osvojitel a osvojenec. Je-li osvojenec nezletilý, musí být zastoupen opatrovníkem.

b) nezrušitelné osvojení

Nezrušitelné osvojení nelze zrušit vyjma případů, kdy budou splněny podmínky dané zákonem pro podání mimořádných opravných prostředků.

4.11.1. Právní následky zrušení osvojení

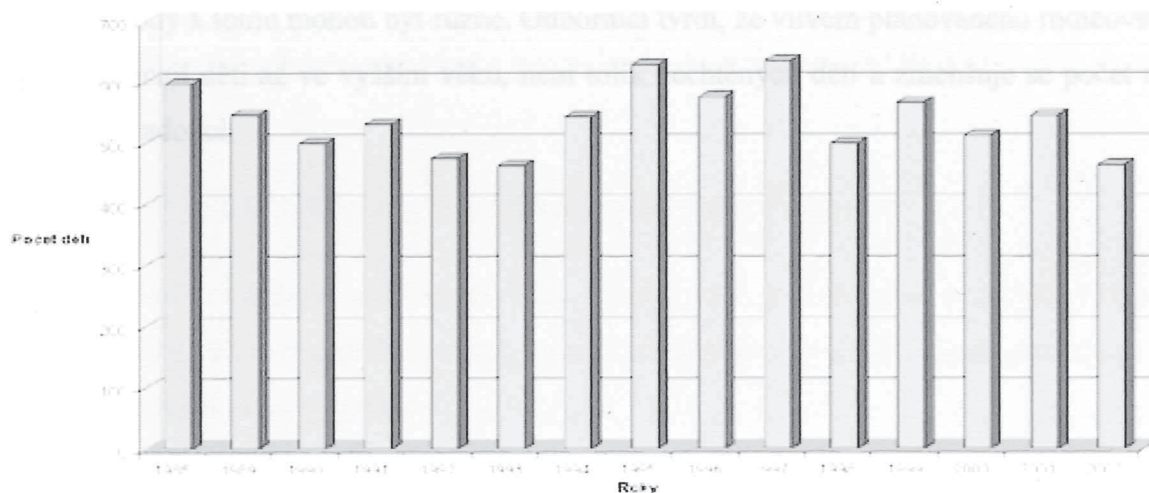
Práva a povinnosti osvojitelů zanikají a dochází k zániku i příbuzenských vztahů. Obnovují se všechna práva a povinnosti nezletilého dítěte k původní pokrevní rodině. Dítě se právně navrátí do své biologické rodiny a dojde také ke změně jeho příjmení. Biologičtí rodiče získají dříve pozbytá práva a povinnosti. Obnoví se vyživovací povinnost i dědické právo.

Je nutné se zaměřit a prošetřit původní rodiče, zda k navracenému dítěti mohou vykonávat veškerá práva, která jim ukládá zákon. Jestliže pozbyly rodičovskou zodpovědnost, způsobilost k právním úkonům, dítěti bude ustanoven opatrovník. Pokud dojde k situaci, že se rodiče o dítě nemohou starat popřípadě nechtějí, soud rozhodne o ústavní výchově nebo dítě svěří do pěstounské péče. V případě splnění všech podmínek daných zákonem, dítě může být opět osvojeno jiným osvojitelem.

²³ § 73 odst.1 ZOR

4.12. Statistický přehled osvojení

Počet dětí svěřených do péče budoucích osvojitelů

Zdroj: Náhradní rodinná péče, časopis č. I/2004

Ze statistického přehledu vyplývá, že největší počet dětí svěřených do péče budoucích osvojitelů byl v roce 1997 a to 634 dětí, oproti roku 2004, kdy bylo jen 464 dětí svěřených do zatimní péče.

Tabulka č.3

Rok	1970	1971	1978	1979	1989	1990	1991
Osvojení	1979	2061	2332	2185	1857	1737	1700
Zrušitelné	209	200	255	251	216	127	159
Nezrušitelné	1476	1595	1810	1682	1641	1461	1405

Zdroj: Údaje statistických ročenek.

Tabulka č.4

Rok	2000	2001	2002	2003	2004
osvojení	2244	2031	1992	1900	1800
zrušitelné	164	158	123	125	143
nezrušitelné	1492	1323	1297	1204	1156

Zdroj: Údaje statistických ročenek.

Po porovnání novodobých údajů od roku 2000 a 2004 je patrné, že počet osvojení klesá.

V sedmdesátých letech bylo více zrušitelných osvojení , než počátkem 21. století.

Důvody k tomu mohou být různé. Odborníci tvrdí, že vlivem plánovaného rodičovství, kdy rodiče mají děti až ve vyšším věku, není tolik nechtěných dětí a zmenšuje se počet dětí vhodných k adopci.

5. Evropská úmluva o osvojení dětí

Dne 24. dubna 1967 byla ve Štrasburku přijata Evropská úmluva o osvojení dětí. Cílem bylo dosáhnout v členských státech Rady Evropy sblížení zásad právní úpravy dětí. Česká republika tuto Úmluvu podepsala dne 15. prosince 1999. Úmluva byla ratifikována až 8. září 2000 a je uveřejněna ve Sbírce mezinárodních smluv jako Sdělení MZV č.132/2000 Sb. m.s.

Úmluva se také týká právního postavení rodiče dítěte v článku 5.

Úmluva se vztahuje na osvojení dítěte, které v době, kdy osvojitel požádal o osvojení nedosáhlo věku 18 let, neuzavřelo sňatek a není považováno za zletilé. Česká právní úprava tomuto ustanovení zcela vyhovuje.

Aby dítě mohlo být osvojeno, je zde nutný souhlas zákonných zástupců. Souhlas je vyžadován vždy od matky. Od otce dítěte pouze tehdy, je-li dítě narozené v manželství. Toto ustanovení je v rozporu LZPS, kde v článku 32 odst.3 je uvedeno: „Děti narozené v manželství i mimo ně mají stejná práva.“ Dítě má právo nato, aby souhlas k osvojení dali oba rodiče.

Zákon o rodině v § 67 odst.1 uvádí: „K osvojení je třeba souhlasu zákonného zástupce osvojovaného dítěte.“ Zákon stanoví, že k osvojení je nutný souhlas zákonného zástupce a již dále nestanoví podmínku, že otec jako zákonný zástupce dítěte, má právo dát svůj souhlas s osvojením dítěte pouze v případě, že se dítě narodilo v manželství.

Souhlasu otce a matky není třeba, jestli že byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti. Souhlas se také nevyžaduje, pokud matka a otec byli zbaveni práva udílet souhlasu k osvojení.

Dále je v článku 5 odst. 4 stanoveno, že souhlas matky s osvojením jejího dítěte nemůže být akceptován, pokud nebude udělen v takové lhůtě po narození, jež nebude kratší šesti týdnů. Náš zákon tomuto ustanovení zcela vyhovuje, neboť souhlas předem bez vztahu k určitým osvojitelům může být dán rodičem až po uplynutí šesti týdnů po narození dítěte.

Úmluva připouští, aby o osvojení rozhodoval správní orgán. V České republice není připuštěno, aby takový orgán rozhodl, neboť podle zákona o rodině, rozhodovat o osvojení dítěte náleží pouze soudu.

6. Odložené děti

6.1. Historie

Ve starověkém Řecku mívaly rodiny tolik dětí jako rodiny v dnešní době. Důvody byly především ekonomické. Bylo nutné zajistit dívkám věno a zabezpečit chlapce po finanční stránce.

Ženy se vdávaly mladé a braly si muže okolo třiceti let, které jim vybírali otcové. Porody dětí probíhaly doma a při porodu vždy pomáhali starší obyvatelky domu, případně „porodní bába“. Narození dítěte bylo významnou událostí, které bylo provázáno rituály a určitými právními úkony. Nejdůležitější právní úkon byl, že otec uznal novorozeně za vlastní. V Řecku se tento obřad prováděl pátého dne po narození. Šlo o tzv. amfidromiá, kdy novorozeně bylo nošeno kolem krbu a tím se dávalo pod ochranu bohyně Hestie.

Odložení dětí je známo už z mytologie. V Athénách otci náleželo právo rozhodnout, zda narozené dítě vychová nebo odloží. Forma odložení byla dvojitá. Bylo to buď odložení nebo utracení. Důvodů k odložení mohlo být více, často to byl nemanželský původ nebo finanční těžkosti rodičů. Utraceni byly převážně postižená novorozenata. Odložení postihovalo hlavně děti ženského pohlaví.

V Římě v 1. polovině 3. století našeho letopočtu byly vydávány zákony proti zabíjení a odkládání novorozeňat. V pozdní době císařské začínaly vznikat nalezince.

První zprávy o útulku jsou z Konstantinopole z roku 335 n.l.. První nalezinec byl zřízen v roce 787 n.l. v Miláně, ale jsou dochovány záznamy, že existovaly již dříve zvláštní nádoby v kostelech, do kterých matky mohly odložit své dítě. Papež Inocenc III. nechal v Římě (r.1198) zřídit nalezinec, v němž byla schránka zabudovaná do zdi, do které mohly matky anonymně odkládat své děti. Nalezince byly trvalou a vydatnou zásobárnou dětí pro adopci a později i pro pěstounskou péči.²⁴

²⁴ Matějček, Z. a kol.: Náhradní rodinná péče. Portál, s.r.o., Praha 1999, s.18

6.2. Baby – schránky

V naší republice byl založen dne 1. června 2005 první Babybox, v soukromém zdravotnickém zařízení, Nadačním fondem pro odložené děti Statim a Občanským sdružením Babybox pro odložené děti – Statim. Toto občanské sdružení chce v budoucnu založit takových schránek dvacet. Smyslem těchto schránek má být možnost, aby matky v tíživé životní situaci, děti odložily do těchto schránek, než je po porodu např. pohodily nebo usmrtily. Hlavním posláním babyboxů má být ochrana života dítěte.

Dětská schránka je opatřena dvířky, kterou lze otevřít pouze jednou. Pro osobu, která dítě odloží, je zde připraven lístek s informacemi o osudu dítěte a je zde i informace, jak dítě získat zpět. Po uzavření schránky se aktivují senzory, které přivolají odborný personál. Osoba, která dítě odloží může diskrétně odejít.

Na tuto problematiku existují rozdílné názory. Tyto názory se různí z hledisek morálních, právních, technických a odborných. Odpůrci tvrdí, že dnes již má matka více možností, než dítě uložit do babyboxu. Rozhodne-li se své dítě odložit, právní řád ji poskytuje možnost utajeně porodit a dát své dítě k osvojení.

Právní úprava baby-schránek je nedostatečná.

6.2.1. Odpůrci

Pakliže matka, popř. rodiče dítě odloží své dítě v baby-schránce, nejedná se o dítě nalezené. Právní stav tohoto dítěte se spravuje základním statusovým předpisem – zákonem č.94/1963 Sb.o rodině, ve znění pozdějších předpisů (ZOR). Zákon o rodině nezná institut nalezeného dítěte, nalezence, naopak stanoví, že matkou dítěte je žena, která dítě porodila (§ 50a). Dítě odložené do baby-schránky má tedy (právně, resp. statusově –právně) matku (přesto, že zatím není známa její totožnost), a nelze vyloučit ani případ, kdy takto má i otce, přesněji, je zde muž, jehož právo považuje za otce (žena je vdaná nebo otcovství k dítěti bylo určeno již před jeho narozením souhlasným prohlášením rodičů).²⁵

²⁵ Zuklínová, M.: Právní rozhledy č.2/2005

Dítě, ačkoliv matka není známa, má dle zákona stále matku. Matka se svého biologického rodičovství může domáhat i později, pokud prokáže, že je opravdu pokrevní matkou.

Rodič ex lege nabývá rodičovskou zodpovědnost. Podle § 68a ZOR lze dát souhlas k osvojení dítěte předem bez vztahu k určitým osvojitelům nejdříve 6 týdnů po narození dítěte. Souhlas musí být dán osobně přítomným rodičem písemně před soudem nebo před příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí. V případě, že tento souhlas dán není, počíná běžet 2 měsíční lhůta nezájmu, podle § 68 odst.1 písm. b) ZOR. Nebylo-li do baby-schránky odloženo novorozeně, ale dítě starší, tato lhůta je stanovena na 6 měsíců dle § 68 odst. 1 písm.a) ZOR. Pak proběhne incidenční řízení, že k osvojení není nutný souhlas zákonného zástupce. Teprve poté může být dítě osvojeno.

Další problém, který nastává, se týká otce dítěte. U odloženého dítěte se neví, zda má nebo nemá otce. V případě, že otec dokáže, že je otcem dítěte, má ze zákona rodičovskou povinnost a osobní právo dát, či nedát, souhlas k osvojení.

Další argumenty proti této schránce se opírají o Úmluvu o právech dítěte čl. 7. Dítě má právo znát své rodiče a právo na informace o svém původu, je-li to možné. Toto právo dítěti má zaručit stát. V případě babyboxu je Úmluva o právech dítěte porušována tím, že stát „vůbec umožní“, aby dítě nikdy nepoznalo svůj genetický původ a své rodiče. Dále je zastáván názor, že se zvýší počet odložených dětí.

6.2.2. Zastánci

Zastánci naopak tvrdí, že i když žijeme ve vyspělé společnosti, ne všichni jsou zodpovědní a schopni vyřešit své životní situace, tak jak je jejich morální povinností. Uvádějí důvody, že často odkládají dítě matky z nižších sociálních vrstev, málo vzdělané, drogově závislé, nebo cizí národnosti. Argumentují také tím, že takové schránky existují i v jiných zemích. Např. v Německu již bylo zřízeno 67 takových míst, kde je možno dítě anonymně odložit. V Maďarsku statistiky uvádějí, že v poslední době bylo zabito 54 dětí. Toto varující číslo dalo podnět k zřízení babyboxu v této zemi. Jejich argumentem je, že vždy dodržují Úmluvu o právech dítěte a pokud by bylo zachráněno jen jediné dítě, má babybox smysl.

Zastánci se opírají o článek č.6 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, kde je dáno, že státy, které jsou smluvní stranou, uznávají, že každé dítě má přirozené právo na život. V článku č.6 odst. 2 Úmluvy je uvedeno, že státy zabezpečují v největší možné míře zachování života a rozvoj dítěte.

Tento článek dávají do předí před článkem č. 7 Úmluvy o právech dítěte.

Závěr:

Není možné, aby byla vykládána Úmluva bez vzájemných souvislostí, dávat jednomu článku přednost před druhým. Úmluva o právech dítěte tvoří jeden celek vzájemných provázaných práv, a proto musí být vykládána v navazujících souvislostech.

7. Matky, které se vzdávají svého dítěte vzdávají

Na 6. Konferenci o náhradní rodinné péči v Olomouci v červnu roku 1999 vystoupila Jana Severová se studií o matkách, které se vzdávají svého dítěte. Jmenovaná v této době pracovala jako sociální pracovnice v Motolské nemocnici v Praze 5.

V první studii se zabývala matkami, které porodily dítě v Motolské nemocnici v letech 1992 až 1994 a podepsaly souhlas s osvojením. Do druhé studie bylo zahrnuto 22 matek z několika matek při porodu bylo ještě nezletilých.

Druhá studie se týkala let 1995 až 1998. V této studii je zahrnuto 27 matek a jen jedna rodička byla nezletilá.

Jana Severová tyto studie porovnávala se studiemi Pavla Vodáka z 60. let.

Jak paní Severová uvedla, veřejnost zastává názor, že matky, které se svého dítěte vzdávají, pocházejí z nižšího společenského žebříčku nebo že jde převážně o nezletilé a svobodné matky. Z této studie je patrné, že se do popředí dnes dostala úplně jiná skupina matek, než jak bylo v dřívějších letech. Došlo k nárůstu žen vdaných nebo žijících s partnerem, které dávají dítě k osvojení. Dalším rozdílem je, že tyto ženy mají o své dítě zájem v tom směru, že chtějí, aby bylo osvojeno co nejdříve a mělo se ve své nové rodině dobře.

Věk matek a rodinný stav

I. studie

Věk matek	Svobodná	Rozvedená	Vdaná	Vdova	Celkem
16-18	4	0	0	0	4
18-20	2	0	1	0	3
20-25	5	0	1	0	6
25-30	0	2	4	0	6
30-39	0	2	1	0	3
Celkem	11	4	7	0	22

Věk matek a rodinný stav

II. studie

Věk matek	Svobodná	Rozvedená	Vdaná	Vdova	Celkem
16-18	1	0	0	0	1
18-20	3	0	0	0	3
20-25	8	0	1	0	9
25-30	0	2	4	0	6
30-39	1	5	2	0	8
Celkem	13	7	7	0	27

Z přehledu vyplývá, že se zvětšuje procento žen vdaných a trvale žijících s partnerem, které dávají dítě k osvojení. Mezi důvody, jež uvádějí, jsou špatné ekonomické a bytové podmínky, a proto další dítě nechtějí.

V porovnání studie v let 1955 až 1963, kterou vypracovala primářka Kojeneckého ústavu v Jilemnici MUDr. E. Kafková je patrné, že se změnila skupina žen, které dávají děti do osvojení. V její studii převládají ženy, které se o dítě nechtěly starat a měly již některé v ústavu. Druhou početnou skupinou byly ženy osamělé, bez pomoci.²⁶

Závěr:

Dnes již nepřevažují dysfunkční rodiny, asociální apod., které se dětí vzdávají, jak tomu bylo dříve. Změnila se skupina matek, které dávají své dítě k osvojení. Jde o matky, které jsou vdané nebo žijí trvale s partnerem. Mají zájem, aby jejich dítě nepobývalo dlouho v kojenecké ústavu, ale, aby co nejdříve bylo dáno do péče budoucím osvojitelům.

²⁶ Zdroj.: Matějček, Z. a kol.: Náhradní rodinná péče, Portál, Praha 1999, s.118

8. Závěr

Rodina a společnost se postupně v rámci historického vývoje vyvíjí. Právo mělo a vždy bude mít významný vliv na utváření rodiny, její změny a chování jednotlivých členů rodiny.

1. Ve své práci jsem se zabývala právním postavením rodiče dítěte při jeho osvojení. Po porovnání zákona č. 56/1928 Sb., o osvojení s dnešním zákonem č. 94/1963 Sb., o rodině jsem zjistila následující rozdíly:

a) V Československé republice bylo právní postavení rodičů dítěte při jeho osvojení upraveno odlišně, než je tomu v dnešní době. Dříve, pokud rodiče s osvojením nesouhlasili, aniž k tomu měli vážné důvody, jejich souhlas mohl být nahrazen soudním rozhodnutím. V případě, že osvojitelé nebyli schopni poskytnout osvojení slušnou výživu, zůstávala vyživovací povinnost ve vlastní pokrevní rodině.

b) Dnes je souhlas rodiče, jako zákonného zástupce dítěte, osobním právem a nelze jej nahradit soudním rozhodnutím. Dojde-li k osvojení dítěte, zanikají vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou a tím dochází také k zániku vyživovací povinnosti k dítěti.

2. V dnešním zákoně o rodině č. 94/1963 Sb., není stanoveno, jak má být učiněn přímý souhlas s osvojením, kde má být udělen, a kdy má být nejdříve od rodičů přijat. Je zde nutné vycházet z interpretačních pravidel a judikatury. Zákon také neupravuje odvolání tohoto souhlasu.

Zákon dále nestanoví, zda lze, aby nezletilý rodič dal souhlas s osvojením předem bez vztahu k určitým osvojitelům. Vychází se z interpretačního pravidla, že nezletilý rodič nemá právo dát souhlas s osvojením dítěte mimo soudní řízení, nemá tedy právo dát svůj souhlas předem bez vztahu k určitým osvojitelům.

3. V zákoně o rodině došlo k postupným změnám v úpravě právního postavení rodiče dítěte při jeho osvojení. Vlivem judikatury a interpretačních pravidel, byl stanoven demonstrativně obsah kvalifikovaného nezájmu a žádného zájmu, došlo k úpravě lhůty u blanketového souhlasu, jež je vlivem Evropské úmluvy o osvojení dětí, dnes stanovena na šest týdnů po porodu dítěte.

4. Dále jsem ve své práci zabývala Evropskou úmluvou o osvojení dětí a článkem č. 5, kde je zakotveno právní postavení rodiče dítě při jeho osvojení.

Evropská úmluva není v souladu s čl.32 odst.3 Listiny. V našem právním řádu mají děti narozené v manželství a děti narozené mimo manželství stejná práva. Děti narozené mimo manželství mají také právo, aby k tak výraznému zásahu v jejich životě, jako je osvojení, dal souhlas otec dítěte, jako jeho zákonný zástupce.

5. Další kapitola, o které pojednává tato práce se týká problému baby - schránek. Právní úprava je nedostatečná. Ve výkladu Úmluvy o právech dítěte dochází k názorovým rozporům. Je nutné se v budoucnu touto problematikou více zabývat.

6. V poslední části jsem se zamýšlela nad matkami, které se svého dítěte vzdávají, z jakých sociálních vrstev pocházejí a jaké důvody je k tomu vedou.

V průběhu desetiletí se změnila skupina matek, které dávají své děti k osvojení. Již převážná část nepochází z dysfunkčních asociálních rodin. Zvětšila se skupina matek, které udržují trvalý vztah s partnerem nebo jsou vdané.

V posledních letech je méně dětí vhodných k osvojení. Jedním z důvodů je plánované rodičovství a seberealizace žen.

Seznam použitých zdrojů

Literatura

- David, R.: Práva dítěte, Olomouc 1999
- Dvořáková Závodská, J., a kol.: Manželství a rozvody, Linde, Praha 2002
- Holub, M., Nová, H.: Zákon o rodině, Linde, Praha 2000
- Hrušáková, M.: Dítě, rodina, stát, Masarykova univerzita, Brno 1993
- Hrušáková, M., a kol.: Zákon o rodině, C. H. Beck, Praha 2001
- Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo, MU, Doplněk, Brno 1998
- Choděra, O.: Partnerství, manželství aparagrafy, Grada Publishing, 2002
- Kincl, J., Urfus, V., Skřejpek, M.: Římské právo, C. H. Beck, Praha 1995
- Králíčková, Z.: Právní aspekty přímého osvojení
- Madar, Z., a kol.: Slovník českého práva, II. díl., Linde, Praha
- Matějček, Z., a kol.: Náhradní rodinná péče, Portál, Praha 1999
- Nová, H., Velehrach, K.: Rodinné vztahy v soudní praxi, Prosperium, Praha 1995
- Novotná, V., Průšová, L.: K vybraným otázkám osvojování dětí, Linde, 2004
- Plecitý, V., Hlavsa, P., Kocourek, J.: Civilní kodexy: Eurounion, Praha 2001
- Prokop, M., a kol.: Právní ochrana dětí a obětí domácího násilí, Ekologický právní servis, Brno 2000
- Radvanová, S.: Manželství a rodina v ČSSR, Orbis, Praha 1964
- Radvanová, S.: Justiční praxe č. 6/2002
- Radvanová, S., Koluchová, J., Dunovský, J.: Výchova v náhradní rodinné péči, SPN, 1979
- Statistická ročenka ČSSR, SNTL, Praha 1972
- Statistická ročenka ČSR, SNTL, 1980
- Statistická ročenka ČSFR, SEVT, 1992
- Statistická ročenka ČR, Scientia, 2005
- Veselá, R., a kol.: Rodina a rodinné právo, Eurolex Bohemia, Praha 2003
- Zuklínová, M.: Právní rozhledy č. 2/2005

Seznam použitých zdrojů

Prameny

Sdělení FMZV č. 104/1991 Sb., o přijetí Úmluvy o právech dítěte
Sdělení MZV č. 132/2000 Sb., o přijetí Evropské úmluvy o osvojení dětí
Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod
Zákon č. 56/1928 Sb., o osvojení
Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném
Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 94/1963 sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

www.adopce.cz

www.antikaavonet.cz

www.fod.cz

www.ipravnik.cz

www.materska-naděje.cz

www.prolife.cz

www.zakony.idnes.cz